
HALİL RIFAT PAŞA'NIN RUSYA İLE GÖRÜŞMELERİ

Halil Rifat Pasha's Negotiations With Russia

Abdulkadir BABALIK

Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih
Bölümü, İstanbul.

babalikabdulkadir@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9013-1335

Özet

1821 yılında başlayan Yunan ayaklanmasının sebep olduğu 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Osmanlı Devleti, Rusya ile Edirne Antlaşması'nı imzalamış ve bu antlaşmanın getirdiği tazminat ve diğer bazı yükümlülükleri hafifletmek için Rusya'ya, Serasker Kaymakamı ve aynı yıl içinde Kaptanı Derya olan Halil Rifat Paşa'yı göndermiştir. Halil Rifat Paşa'nın Rus yetkililerle görüşmeleri sırasındaki izlenimler Türk-Rus ilişkilerine ışık tutmaktadır. Şöyle ki makalede de ele alındığı gibi Rus yetkililerin Türk heyetine davranışları 19. yüzyıl Osmanlı-Rusya ilişkilerini özetler niteliktedir. Ayrıca Çar I. Nikola'nın, Halil Rifat Paşa'ya Osmanlı Devleti'nin Hristiyanlığa intisap etmesi gerektiğini söylemesi de makalede tetkik edilmekte ve doğruluğu araştırılmaktadır. Bu çalışmanın diğer bir amacı bu konuyu gündeme getirerek Paşa hakkında tez veya çeşitli araştırma çalışmalarının yapılmasıdır. Kısaca çalışma; Halil Rifat Paşa'nın hayatını kısa bir şekilde anlatarak, Rusya'ya niçin gittiği, Rus yetkililerle görüşmeleri ve izlenimleri hakkında bilgi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Halil Rifat Paşa, Edirne Antlaşması, Tazminat, Çar I. Nikola.

Gönderim tarihi: 12.07.2022

Kabul tarihi: 06.08.2022

Abstract

After the 1828-1829 Ottoman-Russian War caused by the Greek uprising that started in 1821, the Ottoman Empire signed the Edirne Treaty with Russia and sent to Russia, Serasker District Governor and Halil, whose captain was Derya, in the same year, in order to alleviate the compensation and some other obligations brought by this treaty. He sent Rifat Pasha. The impressions during Halil Rifat Pasha's meetings with the Russian authorities shed light on Turkish-Russian relations. Namely, as discussed in the article, the behavior of the Russian authorities to the Turkish delegation was in the XIX. It summarizes the 19th century Ottoman-Russian relations. In addition, Tsar Nicholas I's statement to Halil Rifat Pasha that the Ottoman Empire should be converted to Christianity is also examined in the article and its accuracy is investigated. Another aim of this study is to carry out thesis or various research studies about the pasha by bringing this issue to the agenda. Brief study; By briefly describing the life of Halil Rifat Pasha, he gives information about why he went to Russia, his meetings with the Russian authorities and his impressions.

Keywords: Halil Rifat Pasha, Treaty Of Edirne, Compensation, Tsar Nicholas I.

Giriş

Edirne Antlaşması ile sonuçlanan 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin başlamasına, 1821 yılında meydana gelen Mora (Yunan) ayaklanması sırasında ve sonrasında yaşanan gelişmeler neden olmuştur. Bu süre zarfında ayaklanan Yunanlıların bağımsızlıklarını ilan etmesi ile Rusya ve diğer Avrupa Devletlerinin (Fransa ve İngiltere) meseleye karıştıkları bilinmektedir. Bunun sonucu olarak bu ayaklanma bir Avrupa meselesi haline gelmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya birleşerek aralarında Yunanistan'a özerklik (devam eden protokollerde bağımsızlık verilmektedir) veren Londra Antlaşması'nı Osmanlı'ya dikte etmeleri ve Navarin'de Osmanlı donanmasını batırmalarıyla, Osmanlı Devleti'nin üç devlet ile ilişkilerinde yeni gerginlikler başlamıştır. Ancak, İngiltere ve Fransa

ile savaş söz konusu olmaz iken, Rusya bunu fırsat bilerek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.

Osmanlı-Rus Harbi, Tuna ve Kafkas olmak üzere iki cephede cereyan etmiştir. Her iki cephede de başarılı olan Rusya, Edirne'ye geldiği sırada daha ileri gidemeyeceğinden dolayı Osmanlı Devleti'ne barış teklifi sunmuş ve nihayetinde 14 Eylül 1829 tarihinde iki devlet, Edirne Antlaşması'nı imzalamıştır.

Edirne Antlaşması'na göre; Gürcistan, Erivan, Anapa ve Ahıska ile birlikte Kuban Nehri Rusya'ya verilecek; Rusya ise işgal ettiği Kars'tan çekilecektir. Rusya, boğazlardan serbestçe geçecek, ticari imtiyaz sağlanacak ve Rus bayrağı altında ticaret yapan gemilere de bu imtiyaz sağlanacaktır. Rusya, Balkanlarda işgal ettiği yerlerden çekilecektir (Memleketeyn dâhil). Eflak ve Boğdan'a bazı imtiyazlar tanınacaktır.¹ Sırlara Hattı Hümayun ile bazı imtiyazlar verilecektir. Osmanlı Devleti, ticari tazminat olarak, bir buçuk milyon Macar altını verecektir. Osmanlı Devleti, Yunanistan'a özerklik veren Londra Protokolünü kabul edecektir.² Rumeli'de (Eflak-Boğdan dâhil) ve Anadolu'da Rusya, işgal ettiği topraklardan çekilmeden önce gerekli gördüğü konularda düzenlemeler yapabilecektir. Osmanlı Devleti, on milyon savaş tazminatı verecek ve bunun taksitlerini Rusya belirleyecektir; ilk taksit 100 bin, altı ay 400 bin, altı ay 500 bin ve son altı ay 500 bin Macar altını. Osmanlı borcunu ödedikçe, Rusya, Balkanlardan çekilecek ve son ödeme üzerine Boğdan ve Silistre'den de çekilecektir.³

Antlaşma maddelerinde de görüldüğü üzere Osmanlı Devleti çok büyük toprak kaybetmemesine rağmen, antlaşmanın getirdiği yükümlülükler Osmanlı Devleti'nin egemenliğini kısıtlamaktadır. Bunun yanında Yunanistan'a bağımsızlık verilmesi diğer milletlerin

---

¹ İmtiyazlar hakkında detaylı bilgi için Bkz: Muahedat Mecmuası, C.IV (Ankara: 2008), 83-87.

² 1830 yılında bu protokol ile Yunanistan'a bağımsızlık verilecektir.

³ Burada sadece Halil Rifat Paşa'nın görüştüğü maddeler verilmiştir.

Muahedat Mecmuası, Türk Tarih Kurumu Yayınları (IV), Ankara, 2008, s. 79.

bağımsızlık duygularını kamçulamış ve milliyetçilik hareketlerinin başlaması bakımından, Edirne Antlaşması bir dönüm noktası olmuştur.⁴

Antlaşmanın bu derece ağır şartlar ihtiva etmesinin farkında olan Osmanlı Devleti hem antlaşma metnini mübadele etmek hem de bu ağır şartları biraz daha hafifletmek için Rusya'ya bir elçi göndermeye karar vermiştir. Elçi seçmek için yapılan görüşmelerde, Avrupa'da bu tür işlerde genellikle yüksek rütbeli askerlerin gönderildiği vurgulanarak Serasker Kaymakamı olan Halil Rıfat Paşa, bu iş için uygun bulunmuştur (BOA, HAT, 1023/42717). Ayrıca Halil Rıfat Paşa, sevildiği ve politikada yetkin olduğu düşüncesi ile seçilmiştir. Burada II. Mahmut döneminin genel özelliği olarak elçi seçiminde dahi Avrupa'nın örnek alındığı müşahede edilebilmektedir. Diğer taraftan Halil Rıfat Paşa'nın yanında, tazminat meselesi görüşüleceği için Balkan Defterdarı Süleyman Necip Efendi ve Amedi Kaleminden birkaç kişi de gönderilmiştir (BOA, HAT, 1023/42717).

Halil Rıfat Paşa'nın, Rusya'ya elçi olarak gidişini ve buradaki görüşmelerini anlatan bu çalışmada kaynak olarak; Osmanlı Arşivi'nde çeşitli fonlarda bulunan belgeler tetkik edilmiştir. Ayrıca belirtmeli ki Halil Rıfat Paşa'nın elçilik için Rusya'ya gidişi hakkında literatürde çok fazla kaynak bulunmamaktadır.⁵ Bunun yanında çalışmaya konu olan Halil Rıfat Paşa, Nurettin Birol'un çalışmış olduğu Sadrazam Halil Rıfat Paşa değildir (Birol, 2009).

1. Halil Rıfat Paşa'nın Hayatı (1795-04.03.1855)

Osmanlı Devleti'nde muhtelif görevlere getirilen Halil Rıfat Paşa, Koca Hüsrev Paşa'nın yetiştirdiği kişilerden birisidir.⁶ 23 Nisan 1834 tarihinde II. Mahmut'un kızı Saliha Sultan ile evlendiği için "Damat"

⁴ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 199.

⁵ Alexander Bits, "The Russian Army and The Eastern Question, 1821-34", *The London School Of Economics and political science*, London, 2000, 231-232.

⁶ Münir Aktepe, *Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul (IX), 1984, s. 222.

lakabını almış (BOA, C. SM. 103/5188) ve aslen Gürcü'dür.⁷ Saliha Sultan öldükten sonra evlendiği İsmet Hanım'dan, Mahmud Celaledin (Damat Mahmut Celaledin Paşa) isminde oğlu olmuştur.⁸ Ayrıca Prens Sabahaddin'in de dedesidir.

Tablo 1: Halil Rifat Paşa'nın görevlerini gösteren tablo.

Yıllar	Bulunduğu Görevler
1827 ve muhtelif yıllar.	Niğde, Beyşehir ve Kırşehir Mutasarrıflığı ((Süreyya: s. 580-BOA, HAT. 1580/27).
1829	Serasker Kaymakamı
1830-1832, 1843-1845, 1847-1848, 1854-1855	Kaptanı Derya (Lütfi: s. 102-Süreyya: s. 580-581).
1830 yılında ve Kaptanı Derya olduğu yıllarda	Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti Valiliği (BOA, HAT. 1580/27).
1832-1836	Tophane Müşiri (BOA, C. DH. 315/15737).
1836-1838	Serasker (Süreyya: s. 581).
1839-1840	Ticaret Nazırlığı (BOA, C. ML. 484/19261).
1842, 1848	Meclis-i Vala Reisi (Süreyya: s. 581).
1846-1847	Trabzon Valiliği (Süreyya: s. 581).
1849-1851	Aydın Valiliği (Süreyya: s. 581).
1852-1853	Bursa Valiliği (Hüdavendigar Vilayeti) (BOA, A. MKT. NZD. 61/84).

⁷ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî, Haz. Nuri Akbayar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul (II), 1996, s. 580.

⁸ Ali Akyıldız,(2019). "Mahmud Celaledin Paşa, Damad." Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA) C. Ek-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 3. Basım, 2019, s. 175-177.

Tablodan da anlaşılacağı üzere paşa, yetenekli bir devlet adamı olduğundan kendisine birçok görev tevdi edilmiştir. Ayrıca Halil Rıfat Paşa, Arapça, Farsça, İtalyanca ve Fransızca bilen, bunun yanında resimle de ilgilenen entelektüel bir devlet adamıydı (Çakıroğlu, 2008/1: s. 520).

Halil Rıfat Paşa, Osmanlı tarihinde farklı bir perspektife de sahipti. Şöyle ki, 1847 yılında Gelibolu'da demirlemiş bir gemide Hristiyan neferler⁹ için gemiye papaz çağırarak Yortu Ayini yapmalarına izin vermiştir (BOA, İ. MSM. 16/363). Bu kararı ile de paşa, gayrimüslimlerin devlete bağlılıklarını artırmakla beraber gayrimüslimlerin de dâhil olduğu Osmanlı ulusu oluşturmaya çabalamıştır. Ayrıca, 1855 yılında Kırım Harbi zuhur ettiğinde devlet hazinesine yetmiş beş bin lira bağışlamıştır (Lütfi: s. 94). Bu noktada paşanın, devlete bağlı ve her durumda devletin istikbalini düşünen bir şahsiyet olduğu düşünülebilir.

2. Halil Rıfat Paşa ve Ekibinin Rusya'ya Gitmesi ve Rus Yetkililer ile Görüşmeleri

Halil Rıfat Paşa ve ekibi, padişahın izni ile 14 Eylül 1829 tarihinde Rusya'ya gitmek üzere yola çıkmışlardır (BOA, A. DVN. NMH. 1/11). Güzergâh; Silistre üzerinden deniz yolu ile Hocabey'e (Odessa) oradan da Petersburg şeklinde gerçekleşmiştir. Ancak Silistre'den ayrılmadan önce Halil Rıfat Paşa ve ekibi, burada Ruslara esir düşmüş Sirozlu Yusuf Paşa'nın oğlunu teslim aldıktan sonra yola devam etmişlerdir (BOA, HAT. 1185/46749). 8 Ekim 1829'da Hocabey'e (BOA, HAT. 1185/46749), 14 Kasım 1829 tarihinde ise karantina bölgesine ulaşılmıştır (BOA. HAT. 1182/46678). Halil Rıfat Paşa ve ekibinin, karantinayı gemide değil de bölgede bulunan bir konakta geçirmeleri için Çar I. Nikola, Rus yetkililere talimat vermiş ve Osmanlı heyeti büyük bir coşku ile karşılanmıştır (BOA.

---

⁹ Tanzimat Fermanı ile donanmada gayrimüslim vatandaşların istihdam edildiği bilinmektedir.

HAT. 1182/46678). Hocabey karantinası bittikten sonra Osmanlı heyeti Petersburg'a geçmiş ve görüşmelere hız verilmiştir. Görüşmelere, aracı devlet olan Prusya, gözlemci olarak İngiltere ve Fransa elçileri de katılmıştır (BOA, HAT. 1168/46217-d-TSMA. E. 752/11). Zaten Osmanlı heyeti gerek gemide gerekse karantina döneminde buradaki Rus yetkililerle görüşmelere başlamıştı (BOA, HAT. 1185/46749).

Görüşmelere dair belgeler tetkik edildiğinde, görüşmelerin gayet çetin geçtiği müşahede edilebilmektedir. Zaman zaman gerek Osmanlı heyeti gerekse Rus tarafı birbirlerini sıkıştırmak için tazminat meselesi yanında diğer konulara da değinmişlerdir. Görüşmelerde; Kafkas bölgesi (Anapa, Ahıska vs.), Yunanistan, Sırbistan ve Balkan bölgesi, Boğazlar meselesi gibi konular da gündeme gelmiştir. Ancak şurası belirtmeli ki, Osmanlı heyetinin ana meselesi tazminattır (savaş ve ticari) (BOA, A. DVN. NMH. 1/11). Kafkas bölgesi görüşmeleri Anapa, Ahıska ve Çerkesya bölgeleri üzerinden olmuştur. Rusya, Edirne Antlaşması ile bu bölgeleri işgal etmiştir. Rusya, bu bölgelerde asayişsizlik zuhur ettiğinden, kendi bölge güvenliğini sağlamak için işgal ettiğini ileri sürmüştür. Osmanlı heyeti, bu bölgelerde herhangi bir asayiş sorununun olmadığını ve buraların haksız bir şekilde işgal edildiğini dile getirmiştir (BOA, TSMA. E. 29/14). Osmanlı heyeti konuyu, buraların geri verilmesi için değil, bu bölgelerin haksız bir şekilde Rus işgaline uğradığı için tazminattan indirimde gidebilmek için açmıştır. Böylelikle Osmanlı heyeti, Rus murahhaslarını sıkıştırabileceklerini düşünmüşlerdir. Ancak bu görüşmelerin neticesinde, Rus heyeti; "*Biz zaten Kars'ı alamadığımız için savaştan karlı çıkmadık*", demeleri ile ne tazminattan indirimde gidilmiş ne de bu konu bir daha açılmıştır (BOA, TSMA. E. 561/20-Taşkesenlioğlu, 2021: s. 149-183).¹⁰

---

¹⁰ Bu belge Edirne Antlaşması üzerine Rusya'ya giden Halil Rifat Paşa'nın görüşmelerini içermektedir. Ancak arşivde muhtemelen belge tasnif edilirken, tarih yanlış yazılmıştır. Ayrıca Kafkas sorunu ilerleyen yıllarda da problemlere neden olmuştur.

Görüldüğü üzere Osmanlı heyeti, aslında bu konu üzerinden diğer elçileri de yanına alarak Ruslara baskı yapabileceğini düşünmüş; ancak başarılı olamamıştır.

Görüşmelerde Yunanistan, Sırbistan ve Balkan bölgesindeki olaylar da gündeme gelmiştir. Bu konuları Rus murahhasları gündeme getirmiştir. Çünkü buradaki Hristiyan nüfusun şartları ileri sürülerek, Osmanlı heyetinin zor duruma düşmesi amaçlanmıştır. Ancak Osmanlı heyeti, bu bölgelerde herhangi bir huzursuzluk olmadığını, diğer taraftan meseleye diğer devletlerin karışmadığı takdirde, bu bölgelerde, huzursuzluğun olmayacağını vurgulamıştır (BOA, HAT. 1182/46678). Öte taraftan aynı belgede Osmanlı heyeti, bir huzursuzluk çıksa dahi, eğer diğer devletler meseleye karışmadığı takdirde Osmanlı Devleti, meseleyi çözebileceğini de vurgulamıştır.

Balkan meselelerinin görüşüldüğü toplantıda, Halil Rıfat Paşa, Orlof ile yaptığı görüşmede, Mora meselesini de gündeme getirmiştir. Ayrıca Halil Rıfat Paşa, antlaşmanın imzalanmasından sonra Rusya'nın Balkan bölgesinden çekilmesi için diğer devletlerin garanti vermesini istemiştir (BOA, HAT. 1182/46678). Aynı belgede Osmanlı Devleti, Hristiyan vatandaşlar için de İngiltere'ye taahhüt vermiştir. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, her yönden sıkıştırılmak istenmiş ve bunda da başarılı olunmuştur.

Halil Rıfat Paşa ve heyeti, sadece ekonomik kaygılardan değil, aynı zamanda insani cihetten de birtakım isteklerde bulunmuşlardır. Şöyle ki Rusya'ya devredilen İbrail ve Yergöğü Kalelerinin yıkılmasından dolayı yerel halkın zarar göreceğini vurgulamışlar, ancak bu tez "*oradaki halkın zaten hiçbir malı yoktu*", denerek reddedilmiştir (BOA, TSMA. E. 29/14). Bu durum, Osmanlı Devleti'nin her durumda halkını düşündüğünü göstermektedir.

Edirne Antlaşması ile Rusya, Boğazlardan serbestçe geçiş hakkı elde etmiş ve bununla birlikte bazı ticari imtiyazlar da almıştır. Osmanlı heyeti, Rusya hariç diğer devletlerden vergi almak ve kendine de

birtakım imtiyazlar sağlanmasını istemişse de başarılı olamamıştır (BOA, TSMA. E. 29/14).

Tazminat meselesi, görüşmenin ana konusudur. Bundan dolayı yukarıdaki konular tali bir şekilde açılmış ve her iki tarafta bu konular üzerinden kendilerine dayanak oluşturmaya çalışmışlardır. Tazminat meselesi iki türdür: savaş tazminatı ve ticari tazminat.

Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş sırasında tüccarın gördüğü zararlardan dolayı bir buçuk milyon Macar altını tazminat verecektir. Osmanlı Devleti, bu bedeli kabul etmiştir. Ancak, Halil Rıfat Paşa, ticari tazminatın görüşüldüğü bir gün Rus murahhaslarına; *"bizim tüccarımız da zarar gördü"* diyerek tazminatı biraz daha indirmeye çalışmıştır (BOA, TSMA. E. 29/14). Ancak, Rus murahhası Nesselrod; *"Bizimkiler sulh sırasında, sizinkiler ise harp sırasında zarar gördü"* diyerek, hiçbir indirmeye gidilmeden bu meblağın kabul edilmesini istemiş ve bu kabul edilmiştir (BOA, TSMA. E. 29/14-HAT. 1297/50441-b). Halil Rıfat Paşa'nın bu konuda fazla ısrar etmemesinin sebebi; Ruslar eğer ticari tazminatta bir indirmeye gidilmezse, Silistre'den hemen çekilebileceklerini ima etmelerinden dolayıdır (BOA, HAT. 1582/3). Ancak bu, Rusya'nın oyunundan başka bir şey değildi.

Savaş tazminatı görüşmelerinde Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı tehditkâr şekilde davranmıştır (BOA, TSMA. E. 561/19). Görüşmelerde Nesselrod, Çar I. Nikola'nın *"Osmanlı Devleti'ne beslediği saygı ve devletin toprak bütünlüğünden yana olduğu için tazminattan iki milyon indirmeye gidildiğini"* söylemesi üzerine Halil Rıfat Paşa, *"İmparator cenaplarının hakkaniyet ve vicdanına saygı duyuyoruz"* diyerek teşekkür etmiştir (BOA, TSMA. E. 561/19-29/14). Ancak, Halil Rıfat Paşa, bu meblağın yeterli olmadığını ve imparator I. Nikola'ya durum iletirse daha da indirmeye gideceğini Nesselrod'a söylemiştir (BOA, TSMA. E. 561/19). Halil Rıfat Paşa, Çar I. Nikola'nın aslında Osmanlı Devleti'ne muhabbet beslediğini düşünmektedir. Paşa, ya gerçekten böyle düşünmüş ya da böyle düşünmek zorunda kalmıştır ki bunu anlamak güçtür. Ancak,

belgeler tahlil edildiğinde Halil Rifat Paşa'nın, bu şekilde düşünmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır.

Tazminat görüşmelerinde Halil Rifat Paşa, bunun yeterli olmadığını söylemesi üzerine Nesselrod, Yunanistan Protokolü'nün Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesi halinde bir milyon daha sileceklerini dile getirmiştir (BOA, TSMA. E. 561/19- HAT. 1297/50441-b). Halil Rifat Paşa, meblağa yine itiraz edince; Nesselrod, *“unutmayınız ki Rusya, bir taraftan İstanbul'a, bir taraftan da Kars ve Erzurum'a hem civardır”* demiş ve devamında, *“eğer bu antlaşmayı burada imzalamazsanız Osmanlı topraklarında bulunan Dibiç'e (Rus Ordusu başkumandanı) ve İstanbul'da bulunan Orlofa haber verileceğini unutmayın”* şeklinde tehdit etmiştir (BOA, TSMA. E. 561/19). Osmanlı heyeti, bu tehditler karşısında geri adım atmış ve bu meblağı kabul etmiştir. Heyetin bu meblağı kabul etmesinde diğer bir etken ise korkudur. Şöyle ki, bu görüşmeler biraz daha uzar ve Osmanlı biraz daha itiraz eder ise Rusya'nın, Balkanlar'dan ve Anadolu'dan çekileceği yerlerden çekilmeyeceği düşüncesi, heyete geri adım attırıştır (BOA, TSMA. E. 561/20).

Tazminat miktarı görüşüldükten sonra, taksitler konuşulmuştur. Rusya, taksitleri üç milyondan bir milyona indirmiştir (BOA, HAT. 1295/50358). Rusya, Osmanlı Devleti'nin Felemenk altını bulmakta zorluk yaşaması halinde rayiç farkı hesaplanmak suretiyle Osmanlı Sikkesi ile de ödeme yapabileceğini söylemiştir (BOA. HAT. 1297/50441-b). Hatta Osmanlı ilk taksiti, altı bin kese Hayriye altını şeklinde ödemiştir (BOA, TSMA. E. 29/8).

Halil Rifat Paşa'nın, görüşmelerde tutarsız davrandığı görülmektedir. Paşa, bir taraftan taksit hakkında, meblağın Osmanlı Devleti için bir şey olmadığını ve kolaylıkla ödeyebileceğini söylerken, diğer taraftan bunun biraz daha indirilmesini istemektedir (BOA, TSMA. E. 561/19). Bu durum Osmanlı Devleti'nin ne kadar çaresiz olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin bunları kabul etmesi ile Rusya, Anadolu'da ve Balkanlarda işgal ettiği yerlerden çekileceğini; ancak sadece borcun

tamamı ödeninceye kadar Silistre'de kalacağını dile getirmiştir (BOA, TSMA. E. 897/23).

Görüşmeler neticesinde 26 Mayıs 1830 tarihinde Halil Rıfat Paşa ile Rus murahhaslar arasında tazminat meselesine dair bir senet imzalanmıştır. Senede göre; on milyon savaş tazminatı sekiz milyona tenzil edilecek ve Osmanlı bunu taksitler halinde ödeyecek (ilk taksit peşin verilecek), bu meblağ sekiz taksit ile (Mayıs 1831-1838) bir milyon lira ödenecek, ticari tazminattan beş yüz bin ödendiği takdirde Rusya, Karadeniz sahili ve Tuna'dan çekilecek (Silistre hariç), beş yüz bin ödendiğinde Rusya, Memleketeyn'den çekilecek, sekiz milyon ödendiği zaman Rusya, Silistre'den de çekilecek, burada kaldığı vakitler, haberleşmeyi Eflak-Boğdan ve Tuna üzerinden yapacak, Osmanlı bu taksitleri, ahşap, nuhas (bakır para), ipek (harir) şeklinde de ödeyebilecek, Osmanlı Filemenk altını bulmakta zorluk yaşarsa, rayiç farkı hesaplanarak Osmanlı Sikkesi ile ödeme yapabilecek, taksitler Silistre'de bulunan Rus komiserlere verilecek ve Osmanlı tazminat için sarrafları Rusya'ya teminat olarak gösterdiği vakit Rusya, bunu kabul edecek (Muahedat Mecmuası: s. 87-90-BOA, HAT. 1297/50441-b). Varılan karar, yine Osmanlı Devleti'ne çok fazla yarar sağlamamıştır. Ancak Halil Rıfat Paşa, yapılabilecek en iyi antlaşmayı yapmıştır.

Sekiz milyon tazminattan, daha sonra Osmanlı Devleti'nin Londra Protokolü'nü kabul etmesiyle bir milyon daha silinmiş, ayrıca Halil Rıfat Paşa'nın 1834'te tekrar Rusya'ya gittiğinde, Eflak-Boğdan'da Osmanlı'nın birtakım ıslah çalışmalarından dolayı toplam tazminat beş milyon olarak kararlaştırılmıştır (BOA, TSMA. E. 714/19- HAT. 1168/46207).

Bu antlaşma şartlarından dolayı Halil Rıfat Paşa kendisini başarılı bulmamıştır (BOA, TSMA. E. 752/11). Ancak Osmanlı Devleti, bu antlaşmadan dolayı Halil Rıfat Paşa'yı başarılı bulmuştur. Nitekim Mehmet Ali Paşa isyanında Halil Rıfat Paşa'nın, asi vali ile görüşmelere gönderilmesi bunu kanıtlamaktadır (BOA, HAT. 360/20079-354/19894). Ayrıca devletin bürokratik kadrolarındaki

bozulmaya rağmen, yine de bu dönemde başarılı devlet adamlarının olduğu müşahede edilebilmektedir.

3. Halil Rıfat Paşa'nın Rusya'dan Dönüşü ve Belgelerin Tahlili

Halil Rıfat Paşa, Rusya'ya gittiği andan itibaren büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Petersburg'a ilk geçtiği dönemde Çar I. Nikola ile askeri törenleri dahi izlemiştir (BOA, TSMA. E. 29/13). İmparator Çar I. Nikola ile Halil Rıfat Paşa arasında bir dostluk da hasil olmuştur. Öyle ki, Çar, Halil Rıfat Paşa'nın evliliğini bizzat tebrik etmiştir (BOA, HAT. 1165/46114). Bu dostluğa binaen Halil Rıfat Paşa'nın görüşmelerde konunun Çar'a iletilmesini ve I. Nikola'nın hakkaniyet ve muhabbetle konuya yaklaşacağını dile getirmiştir.

Halil Rıfat Paşa, antlaşmayı yaptıktan sonra tekrar Çar I. Nikola ile görüşmüştür. Bu görüşmede de çok iyi karşılanmıştır. Halil Rıfat Paşa, ayrılacağı sırada I. Nikola; II. Mahmut'a karşı beslediği halisane hislerinin ifadesi olarak gördüğü şu mesajı iletmesini istemiştir; *"Sultan II. Mahmut'un saltanatın ve sülalesinin devamının en emin yolu, Padişahın, tebaasının ekseriyetinin dinini teşkil eden Hristiyanlık-Ortodoksluğa intisap etmesidir"*¹¹ (Kurat, 2011: s. 58-59-Schiemann, 1908/2: s. 390). Yani II. Mahmut'un İslam'ı bırakıp, Hristiyanlığa geçmesini istemektedir. I. Nikola, burada ya akli başında değildi ya da bunun abartılarak anlatıldığı kanısındayız. Çünkü bütün dünya Müslümanlarının koruyucusu sıfatını taşıyan bir sultana, bu teklif

¹¹ Bu eserde, böyle bir teklifin Halil Rıfat Paşa'ya yapılmış olmasa da Çar. I. Nikola'nın 1832 yılında General Murav'yeve bu tür talimat verdiğini dile getirmektedir. Ancak ulaşılan belgelerde, Halil Rıfat Paşa'ya böyle bir şey denildiğine dair herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Ayrıca, Schiemann da çalışmasında bu konuyu anlattığı bölümün dipnotunda, *"Rus arşivlerinde böyle bir ifadeye rastlanılmamıştır"* demektedir. Ayrıca, Halil Rıfat Paşa, böyle bir şey gerçekleşir ise hem devletin sonu olacağı hem de Padişahın öldürüleceğini yani cinayet olacağını dile getirmiştir. Paşa bu konuyu fazla önemsememiştir.

akıl almaz bir şeydir.¹² Bunun en bariz örneği, Halil Rifat Paşa'nın, Rusya'da gezerken, Tatarlara ve gezdiği Müslüman mahallerde Osmanlı Padişahı adına birtakım maddi yardımlarda bulunmasıdır (BOA, TSMA. E. 29/7).

Çar I. Nikola ile de görüştükten ve bu mesajı aldıktan sonra Paşa Osmanlı Devleti'ne dönmüştür. Rusya görevi biten Halil Rifat Paşa'nın, yaklaşık sekiz ay boyunca meşgul olduğu elçilik görevi, Osmanlı maliyesine 11.166 kuruşa mal olmuştur (BOA, TSMA. E. 29/7).

3.1. Belgelerin Tahlihi

Belgeler incelendiği vakit, tarafların birbirlerine dostluk, önemsememe ve tehditkâr gibi tavırlar takınmaktadırlar (BOA, TSMA. E. 752/11). Çar'ın, Osmanlı Devleti'ne samimi hisler ile yaklaştığı hemen hemen bütün belgelerde dile getirilmektedir. Osmanlı Devleti de Çar'a karşı samimi hislerini belirtmek üzere Çar'a, Çariçeye ve bazı devlet görevlilerine kıymetli mücevherler ile süslü birtakım hediyeler göndermiştir (BOA, TSMA. E. 29/3). Ancak, Rus murahhasları sıkıştıkları veya konuyu kapatmaya çalıştıkları zaman ya Osmanlı heyetini önemsememişler ya da tehdit etmişlerdir.

Osmanlı heyeti, bu tür davranışlara boğun eğmiş ve daima Rusya Devleti'nin samimi hisler beslediğine inanmak istemişlerdir. Rus heyeti, tehdit ettiği vakit dahi Halil Rifat Paşa ve ekibi herhangi bir karşı çıkış dahi yapamamışlardır. Ancak, Halil Rifat Paşa'nın Hocabey'de büyük bir coşku ile karşılanmasına binaen, Osmanlı Devleti de Orlof'un İstanbul'dan ayrılacağı sırada büyük bir tören gerçekleştirmiştir (BOA, HAT. 1052/43322). Bu durum Osmanlı

---

¹² Bu cümlelerin taraflı olduğu düşünülmemelidir. Osmanlı Sultanlarının kendilerini tarif ederken, kullandıkları sıfatlar incelendiğinde yerinde ve tarafsız bir tespit olduğu görülebilir. Hatta Schieman, çalışmasında çarın aklının yerinde olmadığını ima etmektedir.

Devleti'nin Rusya ile her an dost olmaya hazır olduğunu bir nebze de olsa göstermektedir.

Sonuç

Edirne Antlaşması ile büyük bir yükümlülük altına giren Osmanlı Devleti'nin, biraz daha ılımlı bir antlaşma yapabilmek için Halil Rıfat Paşa başkanlığında bir heyeti Rusya'ya gönderdiği bilinmektedir. Böylelikle Edirne Antlaşması'nın Osmanlı Devleti tarafından hangi şartlar altında ve ne suretle kabul edildiği müşahede edilmektedir.

Halil Rıfat Paşa ve heyeti Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumun gayet farkında olarak ellerinden geleni yaparak bir nebze tazminat yükümlülüğünü hafifletebilmişlerdir. Ancak belgeler incelendiği vakit, Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı genellikle mesafeli olduğu ve bu mesafenin de temkinli olmaktan ileri geldiği görülmektedir. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin, 19. yüzyıl boyunca Rusya ile savaşmaktan kaçınmasını, bu görüşme ve belgeler üzerinden daha iyi anlamak mümkündür. Rusya, Osmanlı Devleti'ni, bütün isteklerini kabul ettirebileceği bir devlet olarak görmektedir. Bunun yanında Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerinde emperyalist emellerinin temelinde, siyaset olmakla birlikte Çar I. Nikola'nın Sultan II. Mahmud'u kendi dinine davet ettiği mesajın karşılık bulmaması da bulunmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın dini gerekçelerle de Osmanlı Devleti'ne yönelik hasmâne bir tutum benimsediği anlaşılmaktadır.

Neticede Halil Rıfat Paşa'nın Rusya'ya gittiği ve yaptığı görüşmeleri içeren belgeler incelendiğinde, Osmanlı-Rus ilişkileri daha rahat bir şekilde anlaşılabilir. Aslında bu belgeler sadece 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'na dair olsa da 19. yüzyıldaki Osmanlı-Rus ilişkilerini de anlamlandırmayı kolaylaştırmaktadır. Edirne Antlaşması'nın anlatıldığı birçok eserde bu konuya yer verilmemektedir. Bu çalışmanın, bu konuya açıklık getireceği ümit edilmektedir.

Kaynakça

- Ahmed Lütfi. (1984/IX). *Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Haz: Münir Aktepe, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Akyıldız, A. (2019). "Mahmud Celaleddin Paşa, Damad." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*. C. Ek-2, 3. Basım s. 175-177. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2014). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bitis, A. (2000). "The Russian Army and The Eastern Question, 1821-34" London: *The London School Of Economics and political science*.
- Gogitidze, M-Bezhitashvili, G. (2015). *Szhdzhjço Pitsis Jçtguni*, Tiflis.
- Gülsoy, U. (2000). *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni*, İstanbul: Simurg Yayıncılık.
- Kurat, A. N. (2011). *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Muahadat Mecmuası* (2008/IV). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Schiemann, V. T. (1908/2). *Geschichte Russlands unter Kaiser Nikolaus I*, Berlin.
- Süreyya, M. (1996/2). *Sicill-i Osmanî*, Haz. Nuri Akbayan. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Taşkesenlioğlu, M. Y. (2021). *Kafkasya Hattında Osmanlı Hristiyanlarına Yönelik Rus Politikaları (1828-1878)*, Ankara: Fenomen Yayınları.
- Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*. (2008). C.1. Ed: Ekrem Çakıroğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Başkanlık Osmanlı Arşivi (Boa), Sadaret (A.), Mektubi Kalemi Evrakı (MKT.) Nezaret ve Devair Evrakı (NZD.).
- Boa, Babı Asafi Namei Hümayun Kalemi (A. DVN. NMH.).
- Boa, Cevdet (C.), Dâhiliye (DH.).
- Boa, C, Maliye (ML.).
- Boa, C, Saray (SM.).
- Boa, Hattı Hümayun (HAT).
- Boa, İrade (İ.), Mesaili Mühimme (MSM.).
- Boa, Topkapı Sarayı Arşivi Müzesi Evrakı (TS. MA. E).

EKLER

Ek 1: Halil Rifat Paşa, (Gogitidze-Bezhitashvili, 2015: s. 160).

